

SYMPOSIUM OM NORDISKT FORSKNINGSSAMARBETE I SAMBAND MED FØRENINGENS ÅRSMØTE på SBI, Dr. Neergårdsvej 15 Hørsholm, Danmark fredag d.6 marts 1992.

Indlæg i "Synssæt, teori och metoder i de nordiske länderna".
Tema 1: Restaurering.

Johannes Exner: Holdninger, teori og metoder i Danmark.

Fagområdet restaurering er relativt ungt, i Danmark kun 150 år. Det er ikke et naturligt fag, som de naturvidenskabelige. Og det har ingen tusindårig tradition bag sig, som humaniora og kunst. Faget synes heller ikke struktureret eller båret af nogen umiddelbar eller selvfølgelig systematik eller substans.

Men der er naturligvis en sammenhæng mellem holdning, teori og metode. At adskille dem klart er ikke så let. Et forsøg på det kunne indledningsvis gøres ved at stille spørgsmål som:

Hvad er primært, holdning eller teori?

Er det teorien, der forudsætter metoden?

og: Er det metoden, der dokumenterer holdningen?

Man konstaterer da, at de tre delemner hele tiden danser rundt i en trekantet cyklus, en ligesidet polygon, om det fælles hovedemne. At bytte om på deres cykliske rækkefølge gør ingen forskel. Deres relative positioner forbliver uændrede.

Forsøger man med den trekantede cyklus som nøgle at trænge ind til en klar forståelse eller definition af fagområdet, støder man på dets paradoksprægede væsen, som på een gang gør faget vanskeligt men spændende og forskningsmæssigt besværligt.

Fagområdet indicerer sig herigennem som unaturligt, og burde faktisk ikke eksistere. Det ville det da heller ikke gøre, dersom man overalt vedligeholdt og brugte de historiske og værdifulde bygninger på en kultiveret måde.

Det er også klart, at faget ikke lader sig betragte som et rent naturvidenskabeligt fag, heller ikke som et rent humanistisk fag, eller rent kunstnerisk fag. Alle fag optræder stort set ligeværdigt indenfor fagområdet.

Men jeg skal alligevel forsøge i sammendrag at give en beskrivelse af nogle af de karakteristiske holdninger, synspunkter, eller principper, man møder indenfor fagområdet.

1) Maksimalistprincippet.

efterføl svar til 93.3 side 5 ff.

Holdningen her tager udgangspunkt i et kunsthistorisk synspunkt, hvor bygningens aktuelle historiske værdi vurderes i relation til dens oprindelige udseende.

For maksimalisterne er det primært bygningens oprindelige arkitektoniske stil, som er interessant og væsentlig. For at fremme og sikre denne må alt andet vige.

Synspunktet introduceredes i Danmark i midten af forrige årh. af landets første professor i kunsthistorie, N.L.Høyen.

"Maksimalistprincippet" er godt kendt i Danmark. Dets herostratisk mest berømte hovedmonumenter er Viborg Domkirke og Bjernede Rundkirke. Princippet med omfattende nedrivninger af interessante partier fra senere perioder og genskabelse eller rekonstruktion af forsvundne oprindelige dele kan desværre stadig ses anvendt. Men det er ikke på nogen måde i overensstemmelse med det grundlæggende og vigtige charter, der blev vedtaget på den skelsættende internationale restaureringskongres i Venezia 1964.

Maksimalistprincippet må betegnes som mere ødelæggende end bevarende. Efter en sådan restaurering er der mindre tilbage af bygningens originale substans end før restaureringen.

Men bemærkningen "tilbageføring til oprindelig stil" opfattes og accepteres desværre i dag alt for let og umiddelbart af demokratiets lægfolk og politikere. Holdningen og metoden synes logisk, mens vigtige begreber som bygningens "originalitet", "autenticitet" og "identitet" forbliver utilgængelige for dem eller bliver misforstået. At originaliteten reduceres, og autenticiteten rent faktisk går tabt, fattes ikke. Det kan endog knibe for mange velmenende mennesker i interessegrupperne.

Indenfor fagverdenen kan maksimalistholdningen også træffes, men der har dog gennem vort århundrede bredt sig en betydelig kritik af princippet, selv om det i perioder, som i de seneste årtier, synes hyppigere benyttet.

2) Minimalistprincippet.

 Modsat maksimalisterne ønsker minimalisterne ved at praktisere en "status quo holdning", at sikre at bygningen ikke ændres. Den præserves som den er. Der sker ingen tilbageføring og heller ingen nye tilføjelser.

Minimalisterne nærer stor respekt for det, der er tilbage af bygningens oprindelige og helt originale substans. Deres definition af det historiske begreb knytter sig primært til denne substans og ikke kun til stilens design.

Af bitter erfaring og angst for, hvad en restaurering med stiltilbageføring kan medføre af ødelæggelse af den tilbageværende rest original substans, baseres minimalisternes holdning på status quo situationen, idet de samtidig opfatter den slidte, måske forfaldne bygning, som et mere ægte historisk vidnesbyrd end maksimalisternes perfekte frisk istandsatte og rekonstruerede bygning.

Minimalisterne interesserer sig endvidere særlig meget for at udføre omhyggelige bygningsundersøgelser, opmålinger og andre dokumentationer. Derved stimuleres personens kendskab, forståelse, følsomhed og interesse for bygningen, der på sin vis opleves som et levende væsen.

Minimalistholdningen har sine meget betydelige kvaliteter. Det eneste problem er, at bygningens fortsatte brug og overlevelse på status quo niveau stiller brugeren over for meget store betingelser og begrænsninger i bygningens brug.

A069

Er der ikke hos bygherren eller brugeren forståelse herfor, bør bygningen gøres til museum. I stort tal og på længere sigt er dette imidlertid urealistisk. Tilbage er da nødtvunget at etablere et minimum af de krævede og nødvendige brugsmæssige foranstaltninger.

Man må også her erkende, at originaliteten reduceres, omend uhyre langsomt.

Der findes andre restaureringer, der med visse variationer ligner den minimalistiske restaurering. Her træffes benævnelser som "historisk restaurering" eller "videnskabelig restaurering". Terminologien antyder holdningen.

Men et tredje markant restaureringsprincip skal drages frem. Det benævnes ved termer som "Kritisk restaurering", "Æstetisk restaurering" og "Arkitektfaglig restaurering". Med en fælles term kunne det kaldes:

3) æstetisk-kritisk restaurering.

Denne holdning lægger vægt på det arkitektoniske og kunstneriske. Der sigtes i nogen grad også, men ikke decideret, mod tilbageføringer til oprindelig skikkelse.

Der stræbes primært efter at gengive bygningen den klarhed i plan og volumen, som var den oprindelige bygnings stærkeste virkning. Man kan således genskabe et tøndehvælv af andre materialer og konstruktion end den originale.

Den æstetisk-kritiske restaurering betinger som regel i første række en udrensning, en fjernelse af tilføjelser, som i kunstnerisk og håndværksmæssig kvalitet ikke menes at holde mål med det oprindelige hus. Herudover kan undertiden også ske fjernelse af originale dele, hvis de brugsmæssigt findes uheldige, f.eks. et trangt og umageligt stoleværk i en kirke, som erstattes af et nyt og klart arkitektonisk udformet.

Restaureringen fremhæves som en kunstnerisk disciplin. Som sådan stilles der store krav til arkitektens kunstneriske kunnen. Hans indsats må m.h.t. balance mellem anonymitet og dominans afvejes på finvægt.

Et ikke ubetydeligt problem kan opstå ved, at man ikke kan være sikker på at kunne skelne mellem hvad, der er originalt, og hvad der er tilføjet. Den historiske autenticitet, som vigtig ingrediens i bygningens originalitet, kan blive betydelig svækket eller ganske forsvinde.

Dette kan give anledning til overvejelser over den æstetisk-kritiske holdnings meningsfuldhed på langt sigt. Måske vil den med tiden i stigende grad føles associeret med maksimalisternes.

De tre forskellige holdninger, jeg her har beskrevet, har det tilfælles, at de alle tre satser på et eller andet bestemt bygningsudtryk, som de hver især prioriterer højt. De fastlåser herved med deres restaurering den historiske

A070

bygningen til en statisk situation, en skikkelse, et udseende, en virkning, som de hver især har ønsket, som de hver især har bestemt, og som bygningen herefter fortsat skal frembære - i al evighed.

Dette er, logisk betragtet, urealistisk.

På baggrund heraf skal jeg påpege en fjerde holdning, udviklet i de senere år. Den har endnu ikke fået nogen betegnelse. Man kunne måske forløbig kalde den:

4) Proceshistorisk bygningspleje.

Holdningen er i slægt med minimalisternes, men man søger i langt større grad at være helt realistisk.

Man erkender, at al arkitektur, også den historiske, rent faktisk er involveret i et kontinuert historisk procesforløb, som sætter i gang straks efter at bygningen er skabt. Den bliver udsat for påvirkninger af klima, brugere, naturkatastrofer, brand, krig etc.

Det viser sig efterfølgende ved patinering, slid, forfald, vedligeholdelse, reparationer, restaurering, ombygning, tilbygning etc.

Herved tilegner bygningen sig historisk fortælle værdi, narrativitet, og forbinder derved, synligt for beskueren, fortid med nutid og fremtid.

Bygningen var, da den blev skabt, 100% original i sin substans. Men det erkendes, at den originale substans med tiden vil blive reduceret og før eller siden ende med at være udslettet, et forhold som andre principper ikke gør rede for.

Under procesforløbet søges bygningens historiske autenticitet opretholdt eller styrket ved bevarelse af historisk betydningsfulde overflader, strukturer, bygningsdele, rester, spor, tilføjelser m.m.. Procesforløbet kvalificeres derved som en del af bygningens historie. Bygningens identitet vil, som under alle andre restaureringsholdninger, også her ændre sig.

Subtraktioner af værdifulde eller neutrale tilføjelser bør derfor reduceres til et minimum, mens additioner, udført reversible, accepteres som løsninger på nye aktuelle nødvendigheder og behov. Med denne holdning betragtes bygningen ikke som en passiv museumsgenstand men som et dynamisk væsen, som måske med en vis sund erkendelse også kan tillades at dø.

Med hensyn til stil og æstetik forudsættes, at den tilknyttede arkitekt besidder overbevisende kunstneriske kvaliteter. Han må samtidig erkende, at hans kunstneriske greb eller stil kan blive uaktuel, måske udsættes for fjernelse. Derfor må hans adderinger etableres uskadelige overfor bygningens originalitet og autenticitet. Dvs de skal være reversible.

A071

Mag art Michael Ottosen har i sit skrift "Dansk bygningsrestaurerings historie, en indføring" forsøgt at redegøre for de termer, man møder indenfor fagverdenen. Men det er svært, ja umuligt, at gøre helt klart og logisk.

Begrebernes eentydighed er imidlertid vigtig, når man skal kommunikere, især internationalt. Men fagområdets terminologiproblem er stort. Den danske term "Restaurering" hedder f.eks. på engelsk "Conservation" og på tysk "Baupflege", på norsk "Miljøvern" og på svensk "Bygningsvård".

Restaureringstermerne dækker således ikke det samme indhold rundt om i Europa. I England og Frankrig er der betydelige forskelle med basis i henholdsvis John Ruskins og Viollet le Ducs forskellige opfattelse af restaurering.

Den terminologiske forvirring øges yderligere, ved at man blander holdning og metode grundigt sammen. Det gælder f.eks. ordene "konservering" og "restaurering" som normalt opfattes som fagområder, men som egentlig kun burde forstås som to grader af kirurgiske indgreb indenfor bygningsplejen.

Det er derfor påkrævet at fagverdenen snarest får udarbejdet en fælles terminologi, der er internationalt brugbar og reducerer misforståelser til et minimum.

Noget sådant blev da også besluttet forsøgt i nordisk regi, som et resultat på den i november 1991 på Århuskolen afholdte Nordpluskonference for undervisere i restaurering og konservering ved nordiske arkitektskoler og højere læreanstalter.

Teori og metode.

Indenfor fagområdet er teoriernes og metodernes udvikling og dyrkning naturligvis vigtig. Især bør forskningen rette sig mod de operative metoder, der anvendes i forbindelse med en bygnings restaurering såsom: opmåling, tilstandsundersøgelser, kildestudier, bygningsarkæologiske undersøgelser, diagnostisering, miljømæssige og brugsmæssige forhold, projekteringsmetoder, fysiske indgrebsmetoder, rapportering m.m. Der er uendelig mange vigtige emner at tage videnskabeligt op, eller forske i både teoretisk og empirisk.

Metodernes indhold og dyrkning er afhængige af den teoretiske holdning, der ligger bag. Men der opstår også en modsat påvirkning, hvor erfaringer fra gennemførte restaureringer kan ingå i nye og anderledes metoder. Praksis er således vigtig. Uden overdrivelse kan man sige, at det forholder sig på samme måde som indenfor kirugien: man kan ikke undvære patienter i den videnskabelige forskning inden for fagområdet.

Der burde derfor til restaureringsafdelingerne på arkitektskolerne være knyttet et eller flere større seriøse historiske bygværker. Dette er til en vis grad etableret for

Københavnerskolen, hvor der er tradition for, at Roskilde Domkirke passes af den, der er professor i restaurering.

På lignende måde kunne jeg ønske, at Koldinghus blev knyttet til restaureringsafdelingen på Århuskolen. Jeg har foreslået det, men hidtil uden held.

Af andre steder i Danmark hvor der drives teoretisk eller empirisk forskning skal nævnes:

Rådvadcentret

Laboratoriet for historisk byggeteknik, Kunstakademiet, Konservatorskolen, Kunstakademiet, Nationalmuseets konservatorafdelinger i Brede.

Litteraturliste.

Michael Ottesen

Dansk bygningsrestaurerings historie, 1984

Johannes Exner

Restaureringsdiskussioner omkring århundredskiftet
Arkitekten 9-1976

Johannes Exner

Restaurering - dengang og nu
Arkitekten 19-1979

Johannes Exner

Banaliseret udødelighed eller festlig udødelighed
Arkitekten 4-1981